

◆ יום כיפור ◆

—
"עיצומו של יום מכפר" – כיצד?

.....
"ויוצא לביתו" – חלק מעבודת היום?

.....
נגעלו השערים – בפני מי?

.....
הקטורת – תמצית עבודת יום הכיפורים

קובץ זה יוצא לאור
לעילוי נשמת האי גברא רבא, רודף צדקה וחסד
זכה לפזר מכספו להדפסת תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
הרב החסיד ר' מאיר בהר"ר שמחה יצחק ע"ה זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
נלב"ע ביום ג' סיון ה'תשפ"א
תנצב"ה

* * *

ולזכות יבלחטו"א בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל זרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתח דבר

תוכן ענינים

ב. אוצרות המחזור.....

על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע

מהו החטא המיוחד "שחטאנו לפניך ביצר הרע"? | כיצד "עיצומו של יום" מכפר? | מדוע אומרים וידוי בכל תפילות יוה"כ?

הל' ופשט בגדי זהב, ירד וטבל כמו שהזהר ועלה ונסתפג

מדוע הותר השימוש בגדי זהב בעבודות שבחוץ? | הנשמה דורשת 'בגדי לבן' | בגדים לבנים נקיים; לב נקי וממוקד

פתח לנו שער. בעת נעילת שער

נעילת שערים - בפני מי? | שמש בראש האילנות בזמן 'נעילה'

שמע ישראל ה' אלקינו, ה' אחד

"יחידה", שלוש 'כחות', ושבע 'מדות' | תקיעה אחת - שופר גדול | מה עלינו לעשות "במשוך היוכל"?

ג. עיונים.....

מהות עבודת הקטורת לפני ולפנים

מהו תוכנה הפנימי של הקטורת העומדת במרכז עבודת היום הקדוש? / איך אפשר להתיר את האיסורים ולהפך "זדונות" ל"זכויות"? / מהי עבודת "יחידה" שבנפש? / ומדוע דווקא ביום הכיפורים מעכב ה"מעלה עשן" בקטורת? - ביאור נרחב במהות עניין הקטורת, היא עבודת התשובה של יום הכיפורים, אשר מתעוררת מעומק פנימיות הנשמה ופעולתה נגשבה עד בלי גבול

(ע"פ לקטי שיחות חיד' עמ' 127 ואילך)

ד. חידושי סוגיות.....

בגדרי מצות תשובה וידוי

יקשה במ"ש הפוסקים דדי באמירת חטאתי לוידוי אף שבש"ס משמע שהוא וידוי רק על שגגות ולא על זדונות ומרדים / יסיק ע"פ הש"ס במק"א ב' גדרים בתשובה וביודוי

(לקטי שיחות חלק ז' אה"ר 1)

בעזה"י.

לרגל יום הכיפורים הבעל"ט, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, קונטרס 'אוצרות המועדים - יום הכיפורים', והוא אוצר בלום בענייני יום הכיפורים - מתורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

◇ ◇ ◇

וזאת למודעי, שבררך כ"ק לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי העניינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המכואר במקומות אחרים בתורת רבינו.

ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים ייתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והן על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהכנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים או על אתר), וימצא טוב, ויובל לעמוד בעצמו על אמתת הדברים.

◇ ◇ ◇

ונשא תפילה, שניכתב ונחתם כולנו לשנה טובה ומתוקה, ונזכה שתחזינה עינינו עבודת כהן גדול ביום הכיפורים בבית המקדש השלישי, בעגלא דידן.

בברכת התורה,
מכון אור החסידות
ימי הסליחות תשפ"ב

וּבְכֵן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתִּרְחַם
עָלֵינוּ וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל חַטָּאתֵינוּ, וְתִכַּפֵּר לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ,
וְתִמְחַל וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ: עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ
בְּאִנְס וּבְרָצוֹן . . . עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּיצַר הָרַע, וְעַל חַטָּא
שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים

עיונים וביאורים

מהו החטא המיוחד "שחטאנו לפניך ביצר הרע"?

בירדוי דיום הכיפורים אומרים אנו "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע". וידועה הקושיא (ראה של"ה סח, סע"א): הלא כל החטאים שמפרטים ב"על חטא" הינם על-ידי היצר הרע, ומהו החטא המיוחד עליו אומרים "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע"? ויש לבאר:

אמרו רז"ל (קידושין ל, ב) "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין". ויש לדייק – שדימו את התורה ל"תבלין" דווקא, שעניינו להיטיב ולתקן המאכל. כלומר: פעולת התורה (ה'תבלין') ביצר הרע – אינה לכלותו ולאבדו, אלא לתקנו, לבררו ולזככו. דלא זו בלבד שלא יהיה מונע עבודת ה', אלא אדרבה – גם הוא יעבוד את ה'. וכמאמר רז"ל (ברכות נד, א במשנה): "(ואהבת גו') בכל לבבך – בשני יצריך", דגם היצר הרע יאהב את ה'.

וזהו "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע" – שלא עסקנו בכירורו ותיקונו; כי אף שאת שאר החטאים אפשר שמנענו באמצעות איבוד ו'שבירת' היצר, צריכים אנו עדיין להתוודות על שלא ביררנו ותיקנו את היצר הרע עצמו להפכו לטוב.

(תורת מנחם-התוועדיות ח"ח עמ' 229)

ביצד "עיצומו של יום" מכפר?

בנוגע לכללות הכפרה דיום הכיפורים, מצינו עניין מופלא:

יום הכיפורים

ה

בגמ' (שבועות יג, א) הובאה פלוגתת רבי ורבנן בגדר כפרת יום הכיפורים, דלדעת רבי "בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר"; ורבנן ס"ל "יום הכיפורים אין מכפר אלא על השבים".

ונמצא, דלדעת רבי כפרת יום הכיפורים אינה מצד התשובה שעושה האדם ביום זה, אלא הכפרה נפעלת על ידי "עצמו של יום" (לשון הרמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג).

[ואף שנחלקו רבנן עליו, וס"ל דיוהכ"פ מכפר רק לשבים, אין הפירוש דהתשובה לבדה היא הפועלת את הכפרה ולא "עיצומו של יום"; דוודאי גם לרבנן "עיצומו של יום" פועל הכפרה, דהכפרה שנפעלת ע"י עיצומו של יום הכיפורים וודאי נעלית היא לאין שיעור על הכפרה שיכול האדם לפעול בעצמו ע"י תשובה. ולא פליגי אלא היאך מגיעים לכפרת "עיצומו של יום": לרבי הרי זה אף בלי תשובה, ולרבנן ה"ז "לשבים" דווקא (וכן מוכח מדברי הרמב"ם שם, שכתב "ועצמו של יום . . מכפר לשבים").]

ולכאורה עניין זה דורש ביאור – היאך "עיצומו של יום הכיפורים" מכפר? דהנה, "כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא "היא לשון קינוח, שמקנח לכלוך החטא" (אגרת התשובה שבס' תניא קדישא, פ"א); ולפי זה קשה: היאך נפעלת כפרת הנפש על-ידי "עיצומו של יום"?

דהנה, בשלמא העושה תשובה, ומתחרט על מעשה העבירה שעשה – הלא בזה מעביר את התענוג שהיה לו מן העבירה, ובכך מקנח ומנקה את נפשו מן הרע שנדבק בה. ותכלית הכפרה היא – כשעושה תשובה מאהבה, דאז זדונות נהפכין לו לזכויות (יומא פו, ב);

מיהו, הכפרה הנפעלת ע"י "עיצומו של יום" – הלא אין בה פעולת ניקוי וקינוח, כבחרטה ויודוי; ואיך תכפר את הנפש מפגמיה? ובשלמא מחילת העונש – שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר את העונש; אבל היאך מסלק "עיצומו של יום" את הפגמים?

[ואף דביום הכיפורים ישנה גם עבודת התשובה, שהרי הלכה כרבנן דאין יום הכיפורים מכפר אלא "לשבים" – הרי נתבאר לעיל, דהכפרה שמצד "עיצומו של יום" נעלית במאוד מן הכפרה שעל-ידי תשובה. וכיון שכן, אין שייך שתבוא כתוצאה מן עבודת התשובה של האדם].

ויש לבאר בזה:

כל איש ישראל מעצם טבעו ותולדתו, נשמתו היא "חלק אלוקה ממעל ממש" (תניא רפ"ב), והיינו, שהיא מציאות אחת ממש עם מציאות הבורא ("ישראל וקוב"ה כולא חד" (ראה זח"ג עג, א)), וממילא – נמצאת היא תמיד במצב ד"חבוקה ודבוקה בך" (נוסח 'הושענות') – שאף בהיותה מלוכשת בגוף הגשמי היא מציאות אחת עמו ית'.

קשר זה של כל יהודי עם הקב"ה, הוא קשר עצמי, הכרוך בעצם קיומו של איש הישראלי. וכיון שכן, הוא אינו תלוי בנסיבות חיצוניות – אי אפשר להגדירו בהגבלה של מקום או זמן, של איכות או של כמות; והוא אף אינו נפעל באמצעות פעולה ועבודה – כי כל פעולות

אוצרות המועדים

האדם, רמות ונעלות ככל שיהיו, מדודות הן, והרי קשר זה אינו מדוד ואינו מוגבל בשום דבר.

וכיון שהתקשרות עצמית זו נעלית מכל פעולה ומדידה – לכן, כשם שאינה יכולה להיעשות על-ידי עבודת האדם, כך אין אפשרי להחליש אותה ולפגום בה באמצעות העדר העבודה או עבירות. במדרגה זו של התקשרות – אין הפגמים והחטאים 'נוגעים' בה.

ובזה מבואר הטעם ד"עיצומו של יום הכיפורים מכפר":

ביום הכיפורים מתגלית בכל אחד מישראל ההתקשרות העצמית של עצם נשמתו בקב"ה, וכיון שבמדרגה זו אין שייך שיהיו פגמים ומסכים המבדילים, ח"ו, בינו לבין אלוקיו – הנה פעולת הכפרה היא על-ידי שמתגלית דרגת הנשמה בה אף מלכתחילה אין כל פגם.

[והפלוגתא בין רבי ורבנן היא רק אם בכדי שעצם הנפש תבוא לידי גילוי צריך לתשובה – לרבנן גילוי מדרגה זו הוא "לשבים" דווקא, ולרבי משקידש היום הרי זה מאיר בכל אחד ואחד מישראל, גם באם לא עשה תשובה].

ומבואר, דכפרת "עיצומו של יום", הרי היא כפרה נעלית ביותר, שמרוממת את הנפש למעמד חדש לגמרי, על-ידי שמתגלית בו עצם נפשו שתמיד, גם בשעת החטא, "היתה באמנה איתו יתברך" (תניא פכ"ד), ולא חטאה מעולם.

(לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1179)

דרוש ואגדה

מדוע אומרים וידוי בכל תפילות יוה"כ?

בתפילות דיום הכיפורים אומרים וידוי כמה וכמה פעמים. ולכאורה תמוה, הרי ביום הכיפורים בני ישראל הם "דוגמת מלאכי השרת" (שו"ע או"ח סתר"י), ובדרגה כזו אינם שייכים לחטא כלל, ומדוע אומרים אז "אשמנו בגדנו וכו'" כל עיקר? ועוד זאת – שביום הכפורים גופא, חוזרים ואומרים כמה פעמים את אותו הוידוי. ולכאורה – מה טעם להתוודות שוב על מה שהתוודינו כבר בתפילה הקודמת?

והביאור בזה:

ישנם ענינים כאלו שלפי ערך דרגתו בעבודת השי"ת עתה, אינם נחשבים לחטא. אך כאשר מתעלה בעבודתו לקונו, נדרשת ממנו עבודה בכחינה עליונה יותר, ואז הוא מרגיש שענינים אלו, שלגבי דרגתו הקודמת נחשבו לענינים רצויים, הנה לגבי דרגתו הנעלית נחשבים הם לעניין של חטא, ועד שצריך לבקש עליהם סליחה ומחילה.

ולכן, כאשר מגיע יום הכיפורים, שאז נמצאים בני ישראל בדרגה הכי נעלית, הנה דווקא מצד גודל העילוי של יום הכיפורים הרי הם מכירים ומרגישים שעבודתם ומצבם הקודמים נחשבים לעניין של חטא, ולכן מבקשים סליחה ומחילה, ואומרים "אשמנו בגדנו".

יום הכיפורים

ז

ועל דרך זה הוא בנוגע לכך שחוזרים ואומרים את הוידוי כמה פעמים בתפילות היום – כי כיון שבכל תפילה ביום הכיפורים מתעלה האדם לדרגא נעלית יותר בעבודת השי"ת, הרי מרגיש שענינים שבעת התפילה הקודמת לא נחשבו לחטא, הרי לגבי הדרגא שהגיע אלי' בתפילתו עתה נחשבים גם הם לעניין של חטא, ולכן אומר וידוי עוד הפעם, ומתוודה על חטאים אלו.

(ע"פ תורת מנחם תשמ"ב ח"א עמ' 96 ואילך)

תַּחַת אַהֲרֹן מִנְזָעוּ יַעֲמֹד לְשֶׁרֶת לְפָנֶיךָ בַּיּוֹם הַסְּלִיחָה . . חָל
וּפָשַׁט בְּגָדֵי זָהָב, יָרַד וְטָבַל כָּמוֹ שֶׁהִזְהַר וְעָלָה וְנִסְתַּפָּג. זֵהָבִים
מִעֵבִיר וּלְכֹנֵיִם לֹבֵשׁ, שְׁעֵבוֹדֶת הַיּוֹם בְּבִגְדֵי לָבָן.

עיונים וביאורים

מדוע הותר השימוש בבגדי זהב בעבודות שבחויץ?

בעבודות יום הכיפורים הנעשות "בפנים" (בקודש הקדשים), שימש הכהן-גדול בבגדי לבן ולא בבגדיו הרגילים – בגדי זהב. והטעם לכך – כיון ש"אין קטיגור נעשה סניגור" (ראש השנה כו, א): הזהב ששימש למעשה העגל, אינו יכול לשמש "סניגור" בכפרת יום הכיפורים. וצריך להבין – מאי טעמא הוי דין זה רק בעבודות היום הנעשות בפנים? הלא פעולת הכפרה דיום הכיפורים היא גם על-ידי העבודות הנעשות בחוץ, וכיצד ישמש בהם ה'קטיגור' כ'סניגור'?!
הביאור בזה:

פתיחת פרשת עבודת הכהן-גדול ביום הכיפורים, היא בפסוק (אחרי טז, ג) "בזאת יבוא אהרן אל הקודש בפר בן בקר גוי". ויש לבאר, דבכך מודגש – שעיקר פעולת הכפרה ביום זה, אינה מצד פרטי העבודות והקרבת הנעשים בו, אלא – בכניסת הכהן-גדול לקודש הקדשים ("יבוא אהרן אל הקודש"), שהיא העבודה המיוחדת והמחודשת דיום זה; אלא שבכדי שתהיה הכניסה לקודש הקדשים כראוי – צריך הכהן לקרבת ועבודות מסוימים, ש"בזאת – יבוא אהרן".

ובזה מבואר מדוע בעבודות הנעשות בחוץ שימש הכהן בבגדי זהב – כי הזהירות המיוחדת מן החשש ד"אין קטיגור נעשה סניגור", היא דווקא בעבודה הפועלת את הכפרה המיוחדת דיום הכיפורים – כניסת הכהן לקודש הקדשים.

[ולהעיר, שבסדר הכתובים – בא הפסוק "כתונת בד קודש ילבש" (ממנו לומדים שלא ילבש הכהן בגדי זהב), תיכף לאחרי הכתוב ד"בזאת יבוא אהרן" [אף שהיה ראוי לכתבו, לכאורה, בראש כל עבודות היום או בסיומן, ולא באמצע פירוט העבודות] – בכדי להדגיש,

שהחשש בלבישת הבגדים בא בהמשך ובשייכות ל"בזאת יבוא אהרן", כנ"ל].

(לקוטי שיחות חכ"ב עמ' 92)

דרוש ואגדה

הנשמה דורשת 'בגדי לבן'

בהא שהיה הכהן-גדול משמש בבגדי לבן ולא בבגדי זהב (בעבודות היום שבקודש הקדשים), צריך לכאורה ביאור:

טעם השימוש (בכל ימות השנה) בבגדי זהב הוא, כי עבור ענייני קדושה צריך לנצל את הדברים הטובים והיפים ביותר (ראה מורה נבוכים ח"ג פמ"ה). וכיון שכן, דרוש טעם בכך שדווקא בעת הכניסה לקודש הקדשים, המקום המקודש ביותר, "פושט בגדי זהב ולובש בגדי לבן"?

יש לומר הביאור בזה בעבודת האדם לקונו:

מי שיש ברשותו "זהב", אינו יכול לטעון דברצונו להתעסק ב"בגדי לבן" – לעסוק רק בענייני תורה ותפילה, ובזה לצאת ידי חובתו; דהרי "לא נברא זהב אלא בשביל בית המקדש" (ראה ב"ר פט"ז, ב) – וכיון שיש ברשותו זהב, הרי הוא צריך "ללבוש בגדי זהב" ולהשתמש בזה לעבודת השי"ת, בנתינת צדקה כדבעי.

אולם בעת שהמדובר הוא אודות ענייני "קודש הקדשים" שבתוך כל אחד ואחד – העסק בענייני הנשמה, תורה ותפלה – שם אין מקום ל"בגדי זהב", ובעל הזהב והממון אינו יכול לצאת ידי חובתו בצדקה שנותן, אלא – צריך לעבוד ה' ב"בגדי לבן", עניינים רוחניים הנקיים ומופשטים מגשמיות וחומריות.

(לקוטי שיחות חכ"ב עמ' 411)

תורת חיים

בגדים לבנים נקיים; לב נקי וממורק

ביום כיפור על יהודי להתבונן ולהכין עצמו לכניסה לקדשי קדשים שבקרב פנימה.

מהו ענינו של קדשי קדשים? בקדשי קדשים שבבית המקדש, נמצא רק הארון, ובארון נמצאו הלוחות. ופירושו של דבר:

קדשי הקדשים הוא מקומן של הלוחות – תורה באופן דחיקה. וזהו גם ענינו של קדש הקדשים הנמצא בפנימיותו של כל יהודי. הקשר של יהודי עם התורה, תורת חיים, הינו קשר באופן של חקיקה – על דרך אותיות החקוקות, שהם דבר אחד עם האבן עליהם הם

חקוקות (לקוטי תורה ויקרא מה, א).

כאשר מגיע יום כיפור ועל יהודי להיכנס לקודש הקדשים, מתעוררת אצלו שאלה: הכיצד יכול אני ליכנס בקדשי קדשים, בשעה שאינני "מצוחצח" ("פּאַרפּוצט") כדבעי?

ועל זה עונים לו:

בכדי להכנס לקדשי קדשים, אין נדרשים לבגדי זהב, אין צורך ב"צחצוחים" ולא בצבעים. אלא נדרש בגדים לבנים נקיים, לב נקי וממורק וראש נקי וממורק.

וזה יש לכל יהודי לאחר הטבילה בערב יום כיפור, טבילה השוטפת את כל הדברים הלא טובים והלא מתאימים.

כשם שהכהן גדול נהג לאחר כל העבודה בבגדי זהב ובבגדי לבן, לומר תפילה קצרה, ובמילים ספורות אלו היה פועל שנה טובה לעצמו, לשבטו ולעם ישראל בכל העולם כולו, גם בגשמיות,

כך גם כל יהודי, כאשר עובד את העבודה בקדשי קדשים שבפנימיותו, הרי שבמילים ספורות ובזמן קצר מביא הוא אושר בכל ימי השנה.

וכשם שתפילת כהן גדול היתה עבור כל עם ישראל, כך גם תפילת כל יהודי ביום כיפור, אשר מגיע בבגדי לבן ועם לב טהור ובכוונה טובה, פועל הוא – לא רק עבור עצמו ומשפחתו, כי אם גם עבור כל בני ישראל, דישראל "ערבים זה בזה" (שבועות לט, א), להמשיך שנה טובה ומתוקה ברוחניות ובגשמיות.

(לקוטי שיחות ח"ב עמ' 414)

אֲחֵר פְּלוֹתוֹ מַעֲשׂוֹת כָּל אֱלֹהִים . הִבְיֵאוּ לוֹ בְּגָדֵי עֲצָמוֹ וְלִבָּשׁ ,
 וּמְלוֹיֵן אוֹתוֹ עַד בֵּיתוֹ . יוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה בְּצֵאתוֹ בְּשָׁלוֹם מִן
 הַקּוֹדֶשׁ . . וּבָבֶן כָּמוֹ שֶׁשָּׁמַעַתְּ תְּפִילַת כַּהֵן גְּדוֹל בְּהִיכָל , כָּמוֹ כֵּן
 מִפִּינוּ תִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ .

עיונים וביאורים

”ויוצא לביתו” – חלק מעבודת היום?

בדומה למפורט בסדר עבודה כאן, אודות סיום עבודת הכהן הגדול וחזרתו לביתו, מפרט כן גם הרמב”ם בסוף “סדר כל המעשים שביום זה” (הל’ עבודת יום הכיפורים ספ”ד): “ולובש בגדי עצמו ויוצא לביתו, וכל העם מלוים אותו עד ביתו, ויום טוב היה עושה על שיצא בשלום מן הקודש”.

אמנם, ספר הרמב”ם הינו “הלכות הלכות” (לשון הקדמת הרמב”ם לספרו), ואינו מביא סתם סיפור דברים. וכיון שמכליל את יציאת הכהן-גדול לביתו (והמאורעות שהיו בקשר לזה) כחלק מ”סדר כל המעשים שביום זה” (ובפרט, שהלשון “ויוצא לביתו” היא הוספה מדיליה על דברי המשנה), מובן – שיציאת הכהן גדול לביתו אינה סתם פרט צדדי, אלא היא נחשבת כאחד מפרטי עבודת הכהן-גדול ביום זה. וצריך ביאור במה?

ויש לבאר:

תחילת עבודת ההכנה של הכהן-גדול לעבודת יום הכיפורים היא: “שבעת ימים קודם יום הכיפורים מפרשיין כהן גדול מביתו”.

ופרישה זו – אינה רק עניין צדדי, בכדי שיהיה פנוי להכין עצמו כדבעי לעבודת יום הכיפורים, אלא – הפרישות גופא שייכת היא לעבודת היום, דילפינן לה בלימוד מיוחד (מימי המילואים או ממתן תורה (יומא ב, א ואילך. ג, סע”ב ואילך)), שצריכה להיעשות במצב של פרישות הכהן-גדול מביתו.

וכיון שהפרישות היא פרט ו’חלק’ מעבודת היום, נמצא – שסיום העבודה הוא רק בחזרת הכהן-גדול לביתו, שאז מסתיימת הפרישות מביתו; ואתי שפיר מה שהביאה הרמב”ם בתור

חלק מן סדר עבודת היום.

(לקוטי שיחות חל"ב עמ' 106 ואילך)

דרוש ואגדה

"לצאת" בשלום מן הקודש

בסיום 'סדר עבודה' בתפילת מוסף ביום הכיפורים, אומרים: "הביאו לו בגדי עצמו ולבש, ומלוין אותו עד ביתו". וכן תנן במס' יומא (בסוף עבודת כהן גדול ביום הכפורים) "קדש ידיו ורגליו ופשט [בגדי זהב] הביאו לו בגדי עצמו ולבש ומלוין אותו עד ביתו".

ולכאורה צריך ביאור – למאי נפקא מינה בכלל להיכן יוצא הכהן גדול, אם לביתו או למקום אחר? ומדוע נחשב עניין זה (שהוא יוצא לביתו) כאחד מפרטי עבודת הכהן גדול ביום זה (כנ"ל, ב"עיונים וביאורים")?

יש לבאר עניין זה על פי פנימיות הדברים, בעבודת האדם לקונו:

עבודת הכהן גדול ביום הכפורים היתה בתכלית הפרישות והקדושה. ובפרט בכניסתו לקודש הקדשים – המקום המקודש ביותר בעולם, וביום הכפורים – היום המקודש ביותר בשנה. אך מכל מקום, התכלית והמטרה של קדושה זו אינה הפרישות מן העולם, אלא להמשיך הקדושה בתוך העולם, וכלשון המדרש (תנחומא נשא טז. הובא בתניא רפ"ו), לעשות לו ית' "דירה בתחתונים".

ומטעם זה, תיכף לאחר סיום עבודת יום הכיפורים, יצא הכהן גדול לביתו – מן הקצה אל הקצה בלי שום "ממוצע" בינתיים. כי זוהי תכלית כל עבודתו ומעמדו ומצבו המופלא בעת עבודתו בקודש הקדשים, להמשיך קדושה זו גם "בביתו".

ועל דרך לשון חז"ל בנוגע לרבי עקיבא, שהי' מהארבעה שנכנסו לפרדס, ו"נכנס בשלום ויצא בשלום" (חגיגה יד, ב). והיינו, דמה שרבי עקיבא "יצא בשלום", היה זה כיון שכניסתו לפרדס היתה "בש"אום" – היינו לא בשביל היציאה מן העולם, אלא כדי שתהיה לו מכך תוספת חיות בעבודתו בעולם, נשמה בגוף (ראה בזה באריכות ד"ה אחרי מות תרמ"ט, לקוטי שיחות ח"ג עמ' 990 ואילך. ועוד).

וכן בכהן גדול, שלמרות גודל ההתעלות שלו ופרישותו מן העולם בכניסתו לקדש הקדשים, הנה "יצא בשלום". וזה בא לידי ביטוי בכך שתיכף ביציאתו מן הקדש, יצא לביתו, כדי להשלים כוונת הבריאה, לעשות לו ית' "דירה בתחתונים" דווקא.

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ב עמ' 111)

תורת חיים

תפילת כל יהודי כתפילת הכהן גדול!

בתפילת מוסף של יום הכיפורים, אומר כל יהודי את סדר עבודת יום הכיפורים של הכהן הגדול בבית המקדש.

ומכך רואים דבר נפלא:

הדין הוא שאין לומר לאחרי קריאת פ' חטאת "יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי לפניך כו'" – "לפי שאם אין הוא יודע בבירור שעבר עבירה שחייבין עליה חטאת, אינו יכול להביא קרבן" (שו"ע אדמו"ר הזקן (מהדו"ק) אר"ח סי' א' סט"ו). ומכל מקום, בסדר העבודה של יום הכיפורים, אומרים את ה"יהי רצון" שאמר הכהן גדול. ומזה, שכל אחד מישראל שייך לתפלה זו בוודאי!

והטעם לכך הוא, כי על כל אחד מישראל נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים". ומפורש בבעל הטורים (על הפסוק) ש"ממלכת כהנים" פירושו – "כהנים גדולים". ונמצא, שעבודת הכהן גדול שייכת לכל אחד מישראל.

ומזה שאומרים את סדר העבודה ביום הכיפורים, שהוא ראי' מוכחת שכל אחד מישראל שייך לעבודת כהן גדול, יש ללמוד לכל השנה כולה, שעבודת השי"ת צריכה להיות בדוגמת עבודת הכהן גדול ביום הכיפורים בקודש הקדשים – במקום המקודש ביותר ובזמן המקודש ביותר וע"י האדם המקודש ביותר!

(ע"פ תורת מנחם תשמ"ב ח"ד עמ' 1922. תשמ"ו ח"א עמ' 116)

פֶּתַח לָנוּ שְׁעָר. בְּצֶת נְעִילַת שְׁעָר. פִּי פָּנָה יוֹם. הַיּוֹם יִפְּנָה.
הַשָּׁמַשׁ יָבוֹא וַיִּפְּנָה. נְבוֹאָה שְׁעָרֶיךָ.

דרוש ואגדה

נעילת שערים – בפני מי?

יום הכיפורים הוא היום היחיד בשנה שנתחייב בחמש תפילות, והתפילה החמישית נקראת בשם "נעילה".

והנה כפי שלומדים בפשטות, טעם השם "נעילה" הוא משום שזמן זה הוא זמן נעילת שערי שמים, ואז השערים ננעלים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ. אך באמת יש לומר, שעל פי התוכן הפנימי דתפילה זו, יבואר עומק חדש בזה.
ביאור הדברים:

מבואר בספרים, שחמש תפילות יום הכיפורים הם כנגד חמש הדרגות דהנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה (ראה לקו"ת פנחס פו, ב. ועוד). ובהתאם לזה, הרי התפילה החמישית, תפילת נעילה – על ידה מתגלית בחינת 'יחידה' שבנפש.
מהי 'יחידה' שבנפש?

הנה, מבואר בכתבי האריז"ל ש"יש ניצוץ קטן מאוד שהוא בחינת אלקות. . . וזה הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא. . . הנקרא יחידה כו'" (ע"ח שער דרושי אבי"ע פ"א. הובא ונתבאר בלקו"ת ראה כו, א. ועוד). והיינו, שבכל אחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בקיום התורה והמצוות, יש בו "ניצוץ" של קדושה הדבוק תמיד בשרשו ומקורו בהקב"ה, ועומד תמיד ברצון ותשוקה לידבק בקב"ה (ראה תניא פ"ח-י"ט, ובהנסמן במקור הדברים).

ו"ניצוץ" זה נקרא 'יחידה' כי הוא קשור תמיד ל'יחידו של עולם', ועבודתו היא באופן של 'יחידה ליחודך' (נוסח 'הושענות') – שקשורה תמיד ביחיד שלמעלה.

ובחינה זו נמצאת אצל כל אחד מישראל, אפילו אצל "קל שבקלים", ואין דבר בעולם שיוכל לבטל התקשרות בחינה זו דהנשמה בקב"ה.

והנה, יום הכיפורים נקרא בכתוב בשם "אחת בשנה" (ס"פ תצוה. אחרי טז, לד). ומצינו,

דמבואר בתוס' (ד"ה עד אחת - מנחות יח, א) בנוגע להביטוי "עד אחת", שפירושו - "עד הנפש שנקראת יחידה". ועל פי זה מבואר בספרים, שענינו של יום הכיפורים הוא גילוי ה"יחידה" שבנפש. היינו, שביום הכיפורים מאיר ומתגלה אצל כל אחד מישראל קשר זה של הנשמה עם הקב"ה, הנמצא תמיד בתשוקה ודביקות לידבק בקונו, ו"חבוקה ודבוקה כן יחידה ליחדך" (ראה עטרת ראש שער יו"כ פ"ב ואילך. וראה לעיל עמ' לב ובכ"מ).

וזמן התגלות בחינה זו בייחוד, הוא בתפילת נעילה - התפילה החמישית של יום הכיפורים, שהיא כנגד בחינת ה"יחידה" שבנפש (כנ"ל). דאז מתגלה הייחוד המוחלט של הנשמה בקב"ה.

ועל פי זה יש לבאר, ששם תפילה זו - "נעילה", אינו על שום שנועלים השערים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ, אלא אדרבה:

בזמן תפילת נעילה, שאז מתגלית בחינת ה"יחידה" ש"חבוקה ודבוקה כן", אזי היחוד של ישראל וקודשא-בריך-הוא הוא בגלוי, ואז סוגר הקב"ה את כל השערים, ונשארים עמו יחדיו רק נשמות ישראל - "ישראל ומלכא בלחודוהי".

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1154. ספר השיחות תשמ"ז עמ' 2 ואילך)

תורת חיים

שמש בראש האילנות בזמן 'נעילה'

בירושלמי (ברכות פ"ד ה"א. תענית רפ"ד) אמר רב בנוגע לזמן תפילת נעילה, שהוא בזמן ד"כד תחמי שמשא בריש דקלי" - כשהשמש עומדת בראש האילנות, ומאריך בה עד לזמן נעילת שערי שמים.

ויש לומר בדרך הדרוש:

"כד תחמי שמשא בריש דקלי" - כאשר "שמש ה'" ("כי שמש ומגן ה' אלוקים"), זורחת ומאירה בראש האילנות - על ראשו של כל אחד ואחד מ"האדם עץ השדה" - אזי נועלים את שערי השמים בברכת גמר חתימה טובה לכל אחד ואחת מישראל.

(תורת מנחם-התוועדויות תשמ"ז ח"א עמ' 74)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד (פעם אחת)
 בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד (ג' פעמים)
 ה' הוּא הָאֱלֹהִים (ד' פעמים)

עיונים וביאורים

'יחידה', 'שלוש' כחות', ושבע' מדות'

בסיום תפילת נעילה אומרים הפסוק "שמע ישראל" פעם אחת, ולאחרי זה אומרים "ברוך שם" ג' פעמים, ואח"כ "ה' הוא האלקים" ז' פעמים.
 ויש לבאר הטעם לזה:

ביום הכיפורים מאירה בגילוי בחינת ה'יחידה' שבנפש, שהיא הדרגא הכי נעלית שבנשמה, המקושרת בתכלית ובאופן תמידי בקב"ה (ראה לעיל ב'דרוש' על "בעת נעילת שער" ביאור עניין זה). וביום הכיפורים גופיה, עיקר גילוי בחינה זו הוא בעת תפילת נעילה.

והנה, מבואר בספר התניא (פרקים יח-ט, ובכ"מ) דזה שכל איש ישראל, אפילו קל שבקלים, הגה אם יבוא לניסיון בדבר אמונה, ימסור נפשו בפועל על קידוש השם ולא יכפור כלל – הרי זה מצד בחינת ה'יחידה' שבנפש, הקשורה עם הקב"ה בכל עת בקשר כל ינתק. אשר בחינה זו קיימת אצל כל אחד מישראל, ובעת שבא אדם לניסיון בדבר אמונה בה' הרי היא מתגלית אצל כל אחד, ולכן מוסר נפשו.

וזהו מה שבסיום תפילת נעילה אומרים 'שמע ישראל', וכמבואר בשל"ה ש"כשאומרים בתפילת נעילה שמע ישראל בקול רם ובכוונת הלב, יכוין כל אחד מישראל למסור נפשו על קדושת השם יתברך שמו, ונחשב לו הכוונה כאילו עשה בפועל, וכאילו עמד בנסיון על קדוש השם" (לשון המובא ב'מחזור' כאן) – כי בזמן זה דנעילה הוא עיקר גילוי ה'יחידה' שבנפש, הפועל אצל כל אחד מישראל "למסור נפשו על קדושת ה'".

אך, מובן ופשוט שאין לו לאדם להסתפק בכך, אשר בעת תפילת הנעילה מאירה נשמתו בתוקף, ועומד ב'תנועה' של מסירת נפש בפועל – אלא על האדם לוודא שרגש נעלה זה, יפעל גם על כל פרטי עבודתו שבהמשך הזמן – בלימוד התורה וקיום המצוות, ואפילו על

אכילתו ושתייתו ושאר עניניו הגשמיים, שכולם יהיו חדורים בגילוי ה'יחידה', ושיפעל בהם מתוך 'תנועה' של מסירת נפשו להקב"ה.

וזהו מה שאומרים אחר "שמע ישראל" – "ברוך שם" שְׁלוֹשׁ פעמים, ו"ה' הוא האלקים" **שבע פעמים** :

הכוחות דנפש האדם, נחלקים הם לשני חלקים כלליים – שכל ומדות. השכל יש בו שְׁלוֹשׁ כוחות ('חכמה', 'בינה' ו'דעת'), והמדות יש בהם **שבע** כחות ('חסד', 'גבורה', 'תפארת', 'נצח', 'הוד', 'יסוד' ו'מלכות').

לכן, בכדי להמשיך ולהביא את גילוי ה'יחידה' שבנפש, שיחדור בכל כחות נפשו – אומרים "ברוך שם" שלש פעמים, להמשיך את גילוי היחידה בשלש כחות שכלו, ו"ה' הוא האלקים" שבע פעמים, להמשיך בחינה זו גם בשבע מדותיו.

(ע"פ תורת מנחם – התוועדויות תשמ"ב ח"א עמ' 328)

דרוש ואגדה

תקיעה אחת – שופר גדול

מנהג ישראל לתקוע בשופר בסיום תפילת נעילה תקיעה אחת. ומבאר בזה כ"ק רבינו הזקן ג"ע (לקו"ת דרושים לר"ה ס, ג), וזה לשונו הק': "ולכן תוקעים ביוהכ"פ אחר נעילה תקיעה אחת והוא מבחינת שופר גדול. כי תקיעות דראש השנה זהו בחינת שופר סתם כו' אבל ביוהכ"פ . . היינו בחינת התגלות זו דשופר גדול".

ביאור דבריו הקדושים:

בנוגע לתקיעת שופר, מבואר בכמה מקומות – שתוכנה הפנימי של התקיעה הוא 'קלא פנימאה' של הנשמה. דפנימיות הנשמה אינה באה לידי ביטוי ב'אותיות הדיבור', אלא ב'צעקה' פנימית, המתבטאת בתקיעה, שהיא "קול פשוט" דווקא (ראה משל הבעש"ט על עניין תקיעת שופר שהובא ב'המשך' וככה תרל"ז פ"ע. דרושי ר"ה בלקו"ת, לעיל עמ' כז, ובכ"מ).

וזהו מה שנפסק להלכה ש"כל הקולות כשרים בשופר" (ר"ה כז, ב. טשו"ע סתקפ"ו ס"ו). כי, כנ"ל, התקיעה בשופר היא "קלא פנימאה" של הנשמה, שהוא "קול פשוט". לכן, אין נוגע כאן 'סוג' ו'צירוף' הקול, אלא עצם קול השופר.

ועל פי זה יובן מעלת תקיעה זו דנעילת יום הכיפורים על התקיעות דראש השנה:

התקיעות דראש השנה, שהם **מאה קולות**, ובכמה סוגי קולות (תקיעה שברים תרועה וכו') – הנה אף שנקראים הם "קול פשוט" לגבי קול של דיבור, ואפילו לגבי קול דכלי נגינה, מכל מקום, כיון שיש בהם ריבוי תקיעות ובאופנים שונים – יש בהם עדיין איזה עניין של 'צירוף' והגדרה מסוימת, ואין זה מורה על הצעקה הכי פנימית של הנשמה שהיא 'קול פשוט' – שאינו יכול להתבטאות בשום 'צירוף' והגדרה.

משא"כ התקיעה בסיום תפילת נעילה, שאז מתגלית הנשמה באופן הכי נעלה – הרי היא "תקיעה אחת" פשוטה, המורה על הצעקה הפנימית של עצם הנשמה, שהיא למעלה מכל 'ציור' והגדרה, אפילו מה'ציור' שבקולות השופר דראש השנה.

ובזה מבוארים דברי רבינו הזקן האמורים, דתקיעות ראש השנה הם בבחינת "שופר" סתם, אך התקיעה הגדולה שתוקעים לאחרי תפילת נעילה, שהיא תקיעה אחת פשוטה – הרי היא תכלית העילוי דתקיעת שופר, והיא בבחינת "שופר גדול" מעין האמור לעתיד לבוא "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כו".

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ד עמ' 96)

תורת היים

מה עלינו לעשות "במשוך היובר"?

בטעם התקיעה אחת שנהגו לתקוע בסיום תפילת נעילה, כתב בשו"ע רבינו הזקן (הל' יוהכ"פ סו"ס תרכג. מסמ"ג סוף ל"ת טט, ט"ז סי' תרכג סק"ב): "וטעם תקיעה זו היא סימן לסילוק שכינה למעלה, כמו שהיה במתן תורה שכשעלתה השכינה נאמר במשוך היובר וכו', ונאמר עלה אלקים בתרועה".

העולה מדבריו, דכשם שתקיעת שופר דראש השנה קשורה עם מתן תורה, וכמבואר ברס"ג (הובא באבודרהם בטעמי התקיעות) שאחד הטעמים לתקיעת שופר הוא "להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו וקול שופר חזק מאוד" – כמו כן הוא בנוגע לתקיעת שופר דמוצאי יום הכיפורים, שהוא זמן נתינת הלוחות האחרונות (תענית כו, ב – במשנה, ובכ"מ), דאף היא קשורה עם תקיעת השופר דמתן תורה.

והנה, בנוגע למתן תורה איתא במכילתא – "קבלו מלכותי ואחר כך אגזור עליכם גזירות" (ראה מכילתא יתרו כ, ג. יל"ש שם רמז רפו. ועוד). והיינו, שעניין מתן תורה גופיה הוא "קבלו מלכותי", קבלת עול מלכותו ית' באופן כללי, ו"אחר כך אגזור עליכם גזירות" הם הגזירות הטובות, המצוות ופרטיהם.

ועל פי האמור, יש לומר שכן הוא גם בנוגע ליום הכיפורים (שהוא זמן 'מתן תורה' דלוחות האחרונות):

עניין יום הכיפורים הוא "קבלו מלכותי". דהרי יום הכיפורים הוא הסיום דעשרת ימי התשובה, הבאים כהמשך לראש השנה, שתוכן ימים אלו הוא "תמליכוני עליכם" – "קבלו מלכותי".

וכמו שלאחרי מתן תורה – "קבלו מלכותי", בא העניין ד"אגזור עליכם גזירות", כן הוא גם אחר התקיעת שופר דיום הכיפורים, שהיא על דרך "במשוך היובר" דמתן תורה, ותוכנה הוא "קבלו מלכותי" (כנ"ל) – שיש לדעת ש"לא המדרש עיקר אלא המעשה" (אבות פ"א מ"ז),

יום הכיפורים

יט

ומיד צריך להתחיל בקבלת ה"גזירות" – "מעשה" וקיום המצוות בפועל.

וזהו טעם הדין ש"מצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה מיד למחרת יוה"כ אחר יציאה מבית הכנסת, מצוה הבאה לידך אל יחמיצנה" (שו"ע סתרכ"ה). כי מיד לאחרי "קבלו מלכותי" צריך להיות העניין ד"אגזור עליכם גזירות", כי "גדול תלמוד – מתן תורה – שמביא לידי מעשה" (קידושין מ, ב), ו"המעשה הוא העיקר".

(ע"פ תורת מנחם – התוועדויות תשמ"ה ח"א עמ' 186)

מהות עבודת הקטורת לפני ולפנים

מהו תוכנה הפנימי של הקטורת העומדת במרכז עבודת היום הקדוש? / איך אפשר להתיר את האיסורים ולהפך "זרונות" ל"זכויות"? / מהי עבודת "יחידה" שבנפש? / ומדוע דווקא ביום הכיפורים מעכב ה"מעלה עשן" בקטורת? – ביאור נרחב במהות עניין הקטורת, היא עבודת התשובה של יום הכיפורים, אשר מתעוררת מעומק פנימיות הנשמה ופעולתה נשגבה עד בלי גבול

מעיקרי סדר העבודה של כהן גדול בעצם היום הקדוש והנורא, היא עבודת הקטרת הקטורת, שהיה נוטל הכהן הגדול מלוא חופניו קטורת דקה מן הדקה, מניחה במחתה, ומכניסה לפני ולפנים אל בין בדי הארון בקודש הקדשים.

והנה, סוד מהותה הפנימית של הקטורת נתבאר בזהר הקדוש¹ שהיא מעברת ומקנחת "זוהמא וטינופא דיצר הרע", וכן נתבאר בסה"ק² שסגולתה של הקטורת היא במקום החושך והקליפות והחטאים, שהיא מנקה ומתקנת אותם. וכאותה "חלבנה" מסמני הקטורת, שהיה ריחה רע, והיא מורה על פושעי ישראל³, ועל ידי הקטרת הקטורת נהפכת להיות "ריח ניחוח לה".

ומעתה יש לתמוה תמיהה גדולה, מה עניינה של הקטורת בין ענייני עבודת היום הקדוש? הלא ביום הכיפורים נצבים כל בני ישראל זכים ונקיים לפני קונם, וביום קדוש זה השטן "לית ליה רשותא לאסטוני"⁴, מפני ש"בני ישראל . . נקיים הם מעוון ולא ישמע ה' לקטרוגו"⁵.

ואם כן, מאחר ואין מקום ליצר הרע ולחטאים ביום הכיפורים, מדוע צריכים להקטרת הקטורת כחלק עיקרי כל כך מעבודת היום הקדוש, והלא ביום זה אין "זוהמא וטינופא דיצר הרע", ואין צריך לקטורת מיוחדת בכדי להעבירם?

1. זהר חדש שיר השירים עה"פ "משכני אחרין נרוצה" ד"ה "פתח ר' שמעון . . משכני".

2. ראה ספר המאמרים תרנ"ז עמ' קסז ואילך (ד"ה "והוא יחתן" פט"ו).

3. כריתות ו, ב. וראה פרש"י תשא ל, לד.

4. יומא כ, א. ויקרא רבה פכ"א, ד.

5. יפה תואר לויק"ר שם.

יש לבאר עניין עבודת התשובה דיום הכיפורים, וההפרש בינה לבין עבודת התשובה במשך השנה כולה, וממילא יתברר אשר לא זו בלבד שאין הקטורת ביום הכיפורים למותר, אלא אדרבא – פעולתה היא משובחת ונעלית הרבה יותר מבכל ימות השנה, וראוי לה להיות קמה וגם ניצבה בין העבודות העיקריות והנשגבות שביום הקדוש.

מהות השינוי באדם השב בתשובה מאהבה, ובזה השב מראה

אמרו חז"ל ביומא⁶ שפעולת התשובה על החטא תלויה באיכותה של התשובה, אם שב "מראה" – אזי "זדונות נעשות לו כשגגות", ואם שב "מאהבה" – "זדונות נעשות לו כזכיות". ושני מיני תשובות אלו, מקבילים הם לדרגות התשובה שבמשך ימות השנה ותשובה דיום הכיפורים: התשובה שבכל ימות השנה היא בכללות תשובה מראה, וביום הכיפורים הוא זמנה של עבודת התשובה מאהבה.

ותחילה יש לבאר עניינן של שתי תשובות אלו, ומדוע תשובה מראה פועלת על הזדונות שיעשו רק כשגגות, ותשובה מאהבה ככחה להפוך את הזדונות לזכיות.

דהנה, תשובה מראה עניינה הוא שהאדם שב אל בוראו לא מחמת שמרגיש רצון ותשוקה להתקרב אליו ולהטיב דרכיו, אלא אפשר שבלבבו נשאר בסורו ובמשוגתו, ומכל מקום ירא הוא ומפחד מפני מלך מלכי המלכים, ועל כן עוזב חטאיו ושב בתשובה.

לעומתו, יש מי שעבד עבודתו והתבונן בדברים המעוררים את האהבה, עד שמרגיש בלבבו אהבה גדולה אל השיי"ת, ומחמתה הוא כוסף להתדבק בו ית' ולהתקרב אליו, ועל כן שב הוא אל קונו – והיא תשובה מאהבה.

והנה, כאשר נתבונן ונחקור בשינוי הנעשה בעת התשובה באדם השב, נמצא אשר השב מאהבה נשתנתה מציאותו לגמרי ונעשה מציאות חדשה, ולעומתו השב מראה נותר במציאות הקודמת, אלא שמשתנות פעולותיו:

בתשובה מראה, האדם שייך עדיין לענייני רע וחטאים, ולמרות שייכותו בעצם לענייני רע, עבד עבודתו ונתעורר בראה מפני מלך מלכי המלכים, ולפיכך הרי הוא כופה את עצמו שלא לילך בפועל אחר שרירות לבו, אלא לשוב אל ה' לעבדו ולשמור מצוותיו, וכל זה מחמת אימת אדון עולם המוטל עליו. ונמצא דהשב מראה, עוסק תמיד בשלילת והעברת ענייני הרע שמתאוה אליהם בלבו, שמפני אימת האדון המוטלת עליו, הרי הוא שולל אותם ועוסק בהעברתם.

אך זה ששב מאהבה, הלא סיבת שובו אל ה' היא מחמת שאוהבו ורוצה להתדבק בו, וממילא אין הוא עוסק בשלילת עניינים של רע, אלא עיקר עבודתו היא שהולך ומתדבק ומתקרב אל ה' ברצון ובשמחה ובעונג, וממילא לא זו בלבד שאין לו עוד שייכות אל מציאותו הקודמת שהיה רחוק מאור פני ה', אלא עוד זאת, שנעשה למציאות חדשה של

אדם הרבוק בו ית'.

ונמצאת נקודת ההפרש בין השב מיראה לשב מאהבה: השב מיראה עבודתו תמיד **לְבַטֵּל וְלֹהֵעֵבִיר** הרע שעדיין נמצא אצלו, ואילו השב מאהבה נעשה מציאות חדשה, ועוסק בתנועה חיובית של התקרבות אליו ית'.

“זדונות כשגות” – כי לא נהפך למציאות חדשה

וכשם שנתבדלו השב מאהבה והשב מיראה, שזה נעשה מציאות חדשה וזה רק כופה את הרע שבמציאותו הראשונית, כן הוא גם כאשר מקבל השי"ת תשובתם, שדין אחר יש להם לשב מיראה ולשב מאהבה כדת מה יעשה בזדונותיהם שעליהם הם שבים, ובהתאם לאופן עבודתם:

אצל השב מיראה, אין הזדונות נהפכים לזכיות אלא רק לשגגות, דמכיון שעבודתו היא בביטול והעברת הרע, כן גם פעולת עבודתו היא לשלול ולהעביר הרע, שהזדונות לא יחשבו עוד כזדונות, ואין מענישים אותו עליהם – “אין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין”⁷. אך מכיון שלא פעל בעבודתו שייהפך למציאות חדשה, הנה אין הרע שעל ידי הזדונות נעלם והולך לו, אלא עדיין נשאר רושם מחטאיו, והרע נשאר במציאות, רק שנחשבים הזדונות כשגגות.

אבל בתשובה מאהבה, הנה כשם שהשב עצמו נהפך למציאות חדשה של אדם הקרוב אל הבורא ית"ש, כמו כן הוא גם כאשר לזדונותיו, שנהפכים למציאות חדשה של זכיות, בכחינת “ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה”⁸.

ושני מיני תשובות אלו כל אחד הוא בזמן הראוי לו, דתשובה מיראה היא עבודת התשובה במשך ימות השנה כולה, ויום הכיפורים הוא שעתה של תשובה מאהבה. וממילא בתשובה של כל ימות השנה “זדונות נעשות לו כשגגות”, וביום הכיפורים, כתוצאה מתשובה מאהבה, אז “זדונות נעשות לו כזכיות”.

“אחת בשנה” – “יחידה ליחדך”

הנה, נוסף על מה שנתבאר למעלה במעלת תשובת יום הכיפורים שהיא תשובה מאהבה המהפכת זדונות לזכיות, הרי באמת גדלה מעלת תשובת יום הכיפורים לאין שיעור:

בכללות עניין תשובה מאהבה יש כמה דרגות, זו למעלה מזו, וביום קדוש זה הוא זמנה של תשובה הבאה מחמת אהבה שבבחינת “בכל מאודך”, כפי שאומרים בקריאת שמע “ואהבת את ה' אלקיך . . בכל מאודך”.

7. אגרת התשובה (לאדמו"ר הזקן נ"ע) פ"ב.

8. תצא כג, ו.

ומהות? עניין האהבה ד"בכל מאורך" היא אהבה שאין לה גבול ומידה, ד"מאוד" פירושו בלי גבול, והיינו שהאדם אוהב את השי"ת באהבה רבה מאוד למעלה ממדידה והגבלה. שבדרך הרגיל מגיעה האהבה מהתבוננות שכלית המולידה בלב את המידה המתאמת להתבוננות, אבל אהבה ד"בכל מאורך" היא אהבה שלמעלה מטעם ודעת, המעוררת באדם תשוקה וכוסף עצומים שאין להם סיבה שכלית ואין להם הגבלה, וגם אין לב האדם יכול להכיל אהבה כזו שאין לה סוף, שהאדם משתוקק אך ורק לדבקה בו ית' למעלה מן השכל והדעת.

ואהבה זו מתעוררת אצל בני ישראל כיום הכיפורים:

דהנה חמישה שמות נקראו לה לנשמה: "נפש", "רוח", "נשמה", "חיה" ו"יחידה"¹⁰, והן חמש דרגות בנשמת האדם זו למעלה מזו. ובחינת ה"יחידה" שבנפש היא מה שנתבאר בכתבי האריז"ל¹¹ ש"יש ניצוץ קטן מאוד שהוא בחינת אלקות. וזה הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא. . הנקרא יחידה כו". והיינו, שאצל כל אחד ואחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בקיום התורה והמצוות, יש בו "ניצוץ" של קדושה הדבוק תמיד בשרשו ומקורו בהשי"ת, ועומד תמיד ברצון ותשוקה לדבוק בו¹².

ו"ניצוץ" זה נקרא בשם "יחידה" כי עבודתו היא באופן של "יחידה ליחדך" – שהוא קשור תמיד ל"יחידו של עולם", ובחינה זו נמצאת אצל כל אחד מישראל, אפילו אצל "קל שבקלים", ואין דבר בעולם שיוכל לבטל התקשרות בחינה זו והנשמה בקב"ה.

והנה, יום הכיפורים נקרא בכתוב בשם "אחת בשנה"¹³, ותיבת "אחת" יש בה את ביטוי עניינו של יום:

ד"אחת" היא היחידה שבנפש, וכפי שמצינו בתוס'¹⁴ בנוגע לביטוי "עד אחת" – "עד הנפש שנקראת יחידה".

וזהו עניינו של יום הכיפורים, "אחת בשנה", שבו מתגלית ה"אחת" – היחידה שבנפש אצל כל אחד ואחד מישראל, שהיא נמצאת תמיד בתשוקה ודביקות לדבוק בקונה – "חבוקה ודבוקה בך יחידה ליחדך"¹⁵, ואזי מתעורר הוא באהבה עזה עד אין קץ בפנימיות לבו, וחפץ ומשתוקק לעלות ולהתדבק בו ית'.

ונמצא שלא זו בלבד שתשובה דיום הכיפורים היא תשובה מאהבה, אלא יתר על כן היא תשובה מאהבה רבה ד"בכל מאורך", ומעתה יש לבאר בעומק יותר את מה שביום הכיפורים "נעשות לו זדונות זכיות", שבעת תשובת יום הכיפורים מתקשר היהודי בהשי"ת בדרגא

9. ראה לקוטי תורה סוכות פא, א ואילך. שלח מב, ג.

10. בראשית רבה פ"ד, ט.

11. עץ חיים שער דרושי אבי"ע פ"א. הובא ונתבאר בלקוטי תורה ראה כו, א. ועוד.

12. ראה תניא פ"ח-ט שנתבאר ענין זה בארוכה.

13. ס"פ תצוה. אחרי טז, לד.

14. ד"ה "עד אחת" – מנחות יח, א.

15. ראה עטרת ראש שער יום הכיפורים פ"ב ואילך.

נעלית ביותר, מקום אשר שם יכולות גם הזדונות להפך כזכיות, וכפי שיתבאר לקמן.

השב מאהבה רבה ויאל גם את הניצוצות ה"אסורים"

ותחילה¹⁶ יש להעמיק במשמעות הדבר מה ש"זדונות נעשות לו כזכיות", מהו אותו "זדון" שמתהפך להיות ל"זכות".

דהנה, ידוע מה שנתבאר בסה"ק¹⁷ שבכל נברא ונברא יש בפנימיותו אור אלקי המהווה ומחיה אותו, ומבלעדי "ניצוץ" קדושה זה אין לו קיום כלל. ו"ניצוץ" זה נמצא גם בדברים גשמיים נחותים, ואפילו בדברים הטמאים ושפלים ממש שהם היפך רצון העליון, הרי גם בהם יש אור וחיות אלקי באופן נעלם.

אלא, שכאשר נמצא הניצוץ האלקי בדברים הטמאים, הנה ניצוץ זה הוא בכחינת גלות מרה, כי האור האלקי הוא מאוחד עם הדבר שאותו הוא מהווה, ואם מהווה דבר טמא הרי הוא יורד לגלות, ו"נתרחק ונחשך כל כך עד שהוא כמו רע".

וגורלו של ניצוץ הקדושה פעמים שהוא תלוי בידי האדם העוסק באותו דבר גשמי שהוא בתוכו. שיש דברים שהם קדושים ממש והאור האלקי שבהם הוא בגלוי, ולעומת זאת יש דברים אסורים כערלה וכלאי הכרם וכיוצא שהחיות האלקית שבהם היא "אסורה" וקשורה בידי הקליפות ואי אפשר "להעלותה" משם.

אך רוב ענייני העולם הגשמיים המה ענייני חולין שאינם קדושים ואינם טמאים, והאדם הוא זה הקובע גורל ניצוץ הקדושה שבהם. שאם מנצל את אותו הדבר לקדושה, וכמו "האוכל בשרא שמינא דתורא ושותה יין מבושם להרחיב דעתו לה' ולתורתו", הרי החיות שבבשר וביין "נכללת ועולה בכחינת ומדרגת הקדושה". ואם ח"ו מנצל את ענייני העולם "למלאות תאוות גופו ונפשו הבהמית", הרי יורד הניצוץ שבדבר הגשמי לטומאה רח"ל¹⁸.

אמנם, גם כאשר הוריד האדם את ניצוץ הקדושה לטומאה, עדיין יכול הוא לעמוד ולהעלות את ניצוצות הקדושה למקורם, וזאת כאשר ישוב בתשובה, שאזי ישובו יחד עמו כל הניצוצות שהוריד אל כחות הטומאה.

אך כל האמור הוא רק בדברים המותרים, שמלכתחילה ניצוץ הקדושה שבהם הוא "מותר" ומשוחרר ואינו שבוי בידי הטומאה, שעל כן יכול לשוב אל הקדושה יחד עם האדם השב. אבל הניצוצות שבדברים האסורים הם "אסורים" וקשורים שם לעולם, ואינם יכולים להתעלות לקדושה, שהרי אסרה תורה להשתמש בעניינים טמאים ואסורים, וממילא אין אפשרות להעלותם לקדושה, גם כאשר החוטא שב בתשובה, והם "אסורים" בשביה שם.

16. בהבא לקמן, ראה תניא פ"ק ו-ז. לקוטי שיחות ח"ו עמ' 22 ואילך. וש"נ.

17. ראה בארוכה בהמשך "בשעה שהקדימו - תער"ב" ח"ב פשע"ד.

18. תניא פ"ז.

ועל זאת אמרו חז"ל שהשב מאהבה "זדונות נעשות לו כזכויות", שכאשר תשובתו של האדם היא מאהבה, ובפרט מאהבה עצומה שבכחינת "בכל מאודך", הנה באופן יוצא מן הכלל זוכה הוא לגאול ולהעלות גם את ניצוצות הקדושה שהיו שבויים ואסורים עד עת קץ בידי הקליפות וסטרא אחרא.

ודבר זה צריך הוא לביאור: אם קבע הקב"ה בתורתו הקדושה שיהיו ניצוצות אלו אסורים ושבויים עד ביאת המשיח בידי הקליפות, ואין שום אפשרות והיתר להעלותם משם, ואפילו על ידי תשובה נכונה, אם כן במה גדול כחה של תשובה מאהבה רבה שביכלתה להעלות גם את הניצוצות ה"אסורים" ושבויים?

מ"זדונות" ל"זכויות" – בכח הבורא ית"ש בעצמותו

וביאור עניין זה נעוץ הוא בגודל מעלת תשובה מאהבה, שמגעת היא אצל הבורא ית"ש בדרגא כזו, שבה טרם נתעורר כביכול רצונו במצוות עשה ולא תעשה:

דהנה, אמרו חז"ל¹⁹ אשר מצד הבורא ית"ש בעצמו אין מעלה במצוות וחיסרון בעבירות, שעל כן בתחילת בריאת העולם הרי "איני יודע באיזה מהם חפץ", אם ב"מעשיהן של צדיקים" או ב"מעשיהן של רשעים", אלא שבחר הקב"ה והחליט אשר "במעשיהן של צדיקים חפץ, ואינו חפץ במעשיהן של רשעים". אבל כל זה הוא רק מחמת בחירת השי"ת.

ואם כן, כאשר נידון הדבר לאחר שכבר בחר השי"ת שיהיה חפץ במעשיהן של צדיקים בקיום המצוות וזהירות מן החטא, הנה כאשר עובר האדם עבירה רח"ל הרי החיות של דבר האיסור היא אסורה וקשורה בידי הטומאה, כי כן עלה ברצונו ית' שמעשי הרשעים יעלימו ויאסרו את ניצוצות הקדושה.

אמנם, הבעל תשובה מאהבה רבה, שהוא מתעורר באהבה עצומה "בכל מאודך" – בלי גבול ולמעלה מטעם ודעת, וכל רצונו ושאיפתו היא רק להתדבק ולהתקרב ולשוב אליו ית', הנה מכיון שעבודה זו היא למעלה מכל מדידה והגבלה, כמו כן זוכה הוא להגיע ולהתקשר בהשי"ת כפי שהוא בעצמותו.

ומכיון שבעל תשובה מאהבה מתקשר בעצמות הבורא ית"ש, הנה שם אין העבירות מעלימות על האור האלקי שבתוכן, ועל כן אין הניצוץ אסור וקשור בידי הקליפות, וממילא יכול הוא להשתחרר מן הרע ולהתעלות לקדושה, ולהפוך ממצב של "זדונות" אל מעלה

של "זכיות"²⁰.

הקטורת היא תמצית עבודת היום הקדוש

ומעתה יתבאר עניינה הפנימי של הקטורת דיום הכיפורים, והחידוש שיש בה ומעלתה על פני הקטורת שבכל השנה כולה, ויימצא אשר לא זו בלבד שאין הקטורת מיותרת ביום הכיפורים – אלא אדרבה, עניינו העיקרי והמרכזי של יום הכיפורים מתבטא בעניין הקטורת שבו, אותה קטורת הנעלית לאין שיעור מקטורת דכל השנה כולה.

דהנה, סוד עניין הקטורת הוא, כאמור, לפעול בעניינים נמוכים ונחותים ולהעלותם לקדושה, וכפי שהובא לעיל מהזהר שהיא להעביר "זיהומא וטינופא דיצר הרע". ועבודת הקטורת היא על דרך עבודת התשובה, שמהותה היא להעלות ולרומם את מי שנמצא במצב נמוך ונחות.

וכשם שבעבודת התשובה ישנם שני האופנים דתשובה מראה ותשובה מאהבה, שהם תשובה של כל השנה כולה ותשובה דיום הכיפורים, כמו כן שונה היא עבודת הקטורת דיום הכיפורים מעבודת הקטורת של משך השנה כולה.

דבמשך השנה כולה פעולת הקטורת היא לפעול את העברת הזוהמא, באופן שדוחים ושוללים את הרע, בדוגמת פעולת תשובה מראה, שהאדם נותר במציאותו הראשונה אלא ששולל ודוחה את הרע שבו.

אמנם, יום הכיפורים הוא זמן שבו אין שייכים ישראל לעניינים של רע, ו"לית ליה רשותא לאסטוני". והתשובה אז היא "תשובה מאהבה", שפעולתה אינה לדחות את הרע, כי אם עבודה חיובית, אהבה לה' באהבה רבה בלי גבול, ובתשובה זו הרי האדם מהפך גם את הזדונות לדבר חיובי וטוב – "זכיות".

20. הדברים שנתבארו בפנים עמוקים הם ביותר, ולהלן תובא עוד טיפה מן הים בביאור דבר זה: הקב"ה בכבודו ובעצמו אינו מוגבל כלל, ואין שום מציאות, לא גשמית ולא רוחנית, שתופסת מקום לגביו. ולכן לא יתכן אצלו ית' לומר שהעבירות מעלימות לגביו ומסתירות על הניצוץ האלקי שבתוך הרע, שהרי לפניו ית' אין שום גבול והעלם. יתכן רק לומר שישנו דבר שהוא עצמו, בבחירתו החפשית בחר לשנוא אותו – העבירה. ואם כן, העבירה מצד עצמה, ללא שבחר הקב"ה בשלילתה – אינה מסתירה לגביו כלל, כי שלילתה אינה אלא מצד בחירתו ורצונו ית'.

ומכיון שהוא ית', בעל הרצון, אינו מוכרח ח"ו לרצות באופן זה דווקא ששונא את העבירות (ראה ד"ה שובה ישראל אע"ר: "עצמות אור אין סוף אינו מוכרח ח"ו ברצונו", ולמרות ש"הרצון דמצוות הוא... גם בפנימיות ועצמות אור אין סוף", מכל מקום "אינו מוגבל ומוכרח בהרצון"), לכן גם כאשר האדם חוטא ח"ו ונעשתה מציאות של היפך הרצון – הרי לגבי הקב"ה מצד עצמו אין הזדונות מעלימים, ואינו מוכרח ח"ו שלא להתפשט ב"מקום" העבירה.

ואין הכוונה שהרצון במצוות הוא "חלש" ח"ו, ולכן מצד בחינה עליונה ו"חזקה" יותר מהרצון, הוא יכול להתגבר ולוותר על הרצון כביכול – שהרי "הרצון דמצוות הוא... גם בפנימיות ועצמות אור אין סוף" (שובה אע"ר שם. ספר המאמרים אע"ר עמ' כא ואילך),

אלא, שיחד עם מה שחפץ במצוות ושונא את העבירות, הרי הוא אינו מוגבל ברצון זה. ושני הדברים קיימים יחדיו: עם היותו רוצה במצוות ואינו רוצה בעבירות, הוא עצמו אינו מוגבל ברצון זה. ולכן לא יתכן לומר שהעבירות "מעלימות" על האור האלקי, מאחר שהקב"ה אינו מוגבל כלל, ולגביו אין שום דבר מעלים. והדברים עמוקים.

וכן הוא גם ענין הקטורת ביום הכיפורים, שעניינה להפוך את הרע והזוהמא לעניין של קדושה וריח ניחוח לבורא ית"ש, וכפי שנתבאר למעלה. ועבודה זו היא המבטאת את שגב עבודת עיצומו של יום, שהיא תשובה מאהבה רבה ד"בכל מאודך" הבאה מיחידה שבנפש.

עבודה בלתי מוגבלת – במקום שלמעלה ממקום

והנה, אחת המעלות המיוחדות של קטורת דיום הכיפורים, אחת בשנה, היא מה שהיא מובאת אל בית קדשי הקדשים. והרי הדבר מתאים עם מהותה הפנימית של קטורת זו, היא עבודת תשובה מאהבה רבה ד"בכל מאודך":

דהנה, הדבר היחידי שהיה בקודש הקדשים הוא הארון, ואודותיו אמרו חז"ל²¹ אשר "מקום ארון אינו מן המידה" – שבית קדשי הקדשים היה רחבו עשרים אמות, והארון ארכו אמתיים וחצי, ובוהו היו מוצאים דבר פלא אשר אין עין השכל יכולה לתפסו כלל: כאשר היו מודדים את רוחב קדשי הקדשים היה עולה עשרים אמות; כאשר היו מודדים את הארון היה עולה ארכו אמתיים וחצי; ואף על פי כן כאשר היו מודדים מצד הארון ולכותל היה עולה עשר אמות בכל צד, והארון לא תפס מקום כלל!

וזהו עניין שלמעלה מגדרי השכל לגמרי: יש ומראה השי"ת פלא למעלה מן הטבע לגמרי, שאזי אין מקום לגדרי הטבע כלל שהשי"ת משדדם ומבטלם. אך כאן היה עירוב פלאי וניסי של גבול ובלתי גבול יחדיו, שמחד – הארון ובית קדשי הקדשים המה מוגבלים במידה נכונה דווקא, ורק אז כשרים הם, ומאידך – הארון המדוד במידה לא תפס מקום בתוך קודש הקדשים המדוד גם הוא במידה גשמית.

וחיבור ועירוב זה שביין גבול לבלתי גבול, הרי הוא רק בכח עצמותו ומהותו של הבורא ית"ש, נושא הפכים אשר אינו מוגבל במאומה.

ועל כן הובאה הקטורת דיום הכיפורים לקודש הקדשים דווקא, כי זה הוא גם תוכנה של עבודת התשובה מאהבה של יום הקדוש, שהאדם מתעורר באהבה בלתי מוגבלת כלל, "בכל מאודך", ועל ידי עבודה זו מעורר הוא את עצמות הבורא ית"ש, אשר מצדו הוא אינו מוגבל כלל ומהפך לו הזדונות לזכיות.

סוד "מעלה עשן"

ועל פי האמור, יש לבאר וליתן טעם בדין מיוחד שמצינו ברמב"ם²² בקטורת דיום הכיפורים, מה שאין כן בקטורת דשאר ימות השנה:

כתב הרמב"ם: "חיסר מן הקטורת . . מעלה עשן – חייב מיתה עליה שנאמר ולא ימות

21. יומא כא, א. וראה בארוכה ובעומק בלקוטי שיחות חט"ו עמ' 186 ואילך.

22. הלכות עבודת יום הכיפורים פ"ה הכ"ה.

כי בענן אראה על הכפורת", ובנושאי כלי הרמב"ם²³ נתבאר אשר דין זה מיוחד הוא ליום הכיפורים, אבל במשך ימות השנה אם חיסר מעלה עשן אינו חייב מיתה.

ועל פי האמור בסוד עניין הקטורת דיום הכיפורים ודכל השנה כולה, מוכן אשר עניין ד"מעלה עשן" נחוץ הוא במיוחד בעיקר ביום הכיפורים:

במשך השנה כולה, שהקטורת רק מעבירה את הזוהמא ושוללת את הרע, אין מודגש כל כך עניין העליה שנפעל על ידי הקטורת.

אך ביום הכיפורים, זמנה של תשובה מאהבה רבה ד"בכל מאודך", הנה אז מתהפכים הזדונות לזכיות, ומתעלים ענייני הזוהמא ומתהפכים לטוב וקדושה, ועל כן אז "מעלה עשן" הוא לעיכובא, כי זהו כל עניינה של הקטורת – להעלות ולרומם את הנחות ושפל למעלה מעלה עד לבלי גבול, ובדוגמת זה צריך להיות ענן הקטורת עולה מלמטה למעלה דווקא, שהוא על ידי ה"מעלה עשן".

23. ראה משנה למלך הלכות כלי המקדש פ"ב ה"ג. מראה הפנים לירושלמי יומא פ"ד ה"ה. ודלא כדעת ר' אלהנן בתו"י ליומא נג, א ד"ה ותיפוק. וראה בית יוסף או"ח סקל"ג ד"ה "וכתב רבנו". וראה מנחת חינוך מצוה קג.

בגדרי מצות תשובה ויודוי

יקשה במו"ש הפוסקים דרי באמירת חטאתי לוידי אף שבש"ס
משמע דהוא יודוי רק על שגגות ולא על זדונות ומרדים /
יסיק ע"פ הש"ס במק"א ב' גררים בתשובה וביודוי

"כיצד מתודין, אומר אנא השם חטאתי
עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי
נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר
לדבר זה וזהו עיקרו של וידוי". אבל
להלן גבי חיוב ויודוי על כל אחד ביוהכ"פ
כתב (פ"ב ה"ח) "הויודוי שנהגו כל ישראל
אבל אנחנו חטאנו (כולנו) והוא עיקר
הויודוי", דמשמע דבאמירת "חטאתי"
סגי ומתכפרים כל עבירותיו, גם זדונות
ומרדים (אבל עיי' לח"מ. מיהו עיי' ל' הטור
ורמ"א ובפרט שו"ע רבינו הזקן סי' תרו דמפורש
כנ"ל), והוא פלא, דהא קיי"ל כרבנן דסברי
דרך המתודה על החמור יותר מתכפר לו
הקל ולא להיפך, ואיך יהיה די באמירת
חטאתי לבד המתאמת על שגגות דקיל.

והנראה בזה בהקדים דאי' ביומא פו
ע"א, שאל ר' מתיא בן חרש את ר' אלעזר
בן עזריה ברומי שמעת ארבעה חלוקי
כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש, אמר
שלשה הן ותשובה עם כל אחד ואחד, עבר
על עשה ושב אינו זו משם עד שמוחלין
לו כו', עבר על ל"ת ועשה תשובה תשובה

איתא ביומא לו: לענין ויודוי תשובה,
ת"ר כיצד מתודה עויתי פשעתי וחטאתי,
וכן בשעיר המשתלח הוא אומר והתודה
עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל
פשעיהם לכל חטאתם. . דברי ר' מאיר,
וחכ"א עונות אלו הזדונות וכן הוא אומר
הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, פשעים
אלו המרדים (העושה להכעיס, רש"י) וכן הוא
אומר מלך מואב פשע בי. . לכל חטאתם
אלו השגגות וכן הוא אומר נפש כי תחטא
בשגגה, ומאחר שהתודה על הזדונות
ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות
(בתמיה, אם על הזדונות ימחלו לו שוב
אין צריך לבקש על השגגות, רש"י), אלא
כך היה מתודה חטאתי ועויתי ופשעתי
לפניך אני וכיתי וכו'. ע"כ. פי' דנחלקו
בסדר הויודוי, דלר"מ מזכיר תחילה עונות
ואח"כ פשעים ואח"כ חטאים, כסדר
שנזכרו בכתוב, ולרבנן מזכירים בסדר
חטאים עונות ופשעים. ומסיק בשמעתין
דהלכתא כרבנן.

והנה הרמב"ם בריש הל' תשובה כ'

הג' של מנינו, ואח"כ הוסיף בלשון "אבל מי שיש חילול ה' בידו" את זה שאינו מן המנין, משא"כ להמהרש"א הלשון צ"ע (ומה שלכאו' לפ"ז מ"ע אינה "חלוקה" מאחר שאין בה דבר עם התשובה, אפ"ל דסו"ס זה גופא היחודיות כסוג ו"חלוקה" בפ"ע - שאי"צ עוד מלבד התשובה, וביותר יש לישיב אם תמצי לומר דלא הרי תשובה על מ"ע כהרי תשובה על מל"ת, חמורות וכו'. ועוד י"ל ואכ"מ).

ועדיין צלה"ב בתי' העקידה גופא דהך סברא, למה כפרה דלאחר מיתה לא ייקרא שמה כפרה מאחר שסו"ס מתכפר העוון ואינו נענש לעוה"ב (עיי' אגרת התשובה רפ"ב), וגם עדיין צריך להגדיר יותר הפלוגתא בין רמב"ח לראב"ע אי חשיב כפרה.

והנה אי' ביבמות כב: גבי ממזר המחוייב בקללת אביו, דמקשי דבאיסור זה כתיב "ונשיא בעמך לא תאור", והאי אב (שבא על ערוה והוליד ממזר) לאו בגדר "עושה מעשה עמך", ומשני דהיינו בשעשה תשובה, ואף שהמוליד ממזר לאו בר תשובה הוא לענין תיקון חטאו, "מעוות לא יוכל לתקון", מ"מ דיה לתשובתו להחשיבו "עושה מעשה עמך". חזינן דאף מי שאין עווננו מתכפר ונמחל כלל, ונשאר הפגם והקלקול בעולם, מ"מ יצא ידי תשובה והוי "עושה מעשה עמך". וביאור הדבר הוא דהנה מצינו מתבאר מלשון הפוסקים דעיקר גדר מצות תשובה אינו תענית וכפרה וכו', אלא עצם ההחלטה שלא לחטוא עוד, עיי' לשון הרמב"ם להלן פ"ב ה"ב ואגרת התשובה לאדמו"ר הזקן פ"א, והיינו דבכל הנוגע

תולה ויוהכ"פ מכפר כו', עבר על כריתות ומיתות בי"ד ועשה תשובה תשובה תולה ויוהכ"פ תולין ויסורין ממרקין כו', אבל מי שיש חילול השם בידו אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביוהכ"פ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת כו'. ע"כ. והק' המפרשים מהו שהשיב ראב"ע לרמב"ח דלא ארבעה הן אלא שלשה, הא אף הוא מנה ארבעה חלוקי כפרה - עשה, לא תעשה, כריתות ומיתות בי"ד וחילול השם.

והמהרש"א כתב דלראב"ע ג' הם כי התשובה ה"ה "עם כל אחד ואחד", וא"כ מצוות עשה אינם חלוקה בפ"ע כיון שאין להם כפרה אחרת ומיוחדת שאינה בשאר החלוקות. ולתירוצו לכאורה קשה דראב"ע לא חידש דבר מהותי באמרו דלא ד' הן אלא ג', ונמצא שבעיקרו של דבר אין כאן כל פלוגתא ונפקותא להלכה (שהרי גם רמב"ח ודאי סבר בשיטה אחת עמו דעל מ"ע די בתשובה), ובאמת יותר מסתבר דמחלוקת מהותית יש כאן (והרי אי"ז רק שאלה ותשובה אלא היא פלוגתת תנאי, כי בתוספתא שם אכן נקיט כמנין רמב"ח בשאלתו).

ובס' עקידה בפרשתנו ש' סג ד"ה ועתה ראה כתב דג' הן כיון שחלוקה האחרונה אינה מן המנין, דבחלוקי כפרה נמנים רק אלו ש"האדם יתכפר בהם בחייו", ולכך אין חילול השם במנין כיון שהוא דבר ש"לא יכופר עד ימותו". ולפ"ז דברי ראב"ע הם חידוש מהותי בגדר הכפרה, דגדרה הוא דוקא מחיים. ותי' זה עולה יפה יותר בלשון הגמרא, דתחילה מנה ראב"ע

והנה פשוט שקיום מצוה שייך דוקא מחיים, וכהא דאמרו בשבת ל ע"א במתים חפשי, וא"כ כשם שמצות תשובה היא דוקא מחיים, גם כפרה שבגדר שלימות מצות תשובה היא דוקא כפרה מחיים. וזהו שרצה ראב"ע לחדש, דגדר "חילוקי כפרה" הוא דוקא כפרה כסניף ושלימות לקיום מצות תשובה, ולכן רק כפרה המתקיימת בחיים היתה בכלל, משא"כ רמב"ח מיירי בכפרה כענין בפ"ע ולא כשלימות התשובה, ולכך מנה חלול השם בכלל כפרה אף שכפרתו לאחר מיתה. ועיי"ע נפקותא לדינא שאפ"ל ביניהם, בלקו"ש חי"ז אחרי ג הערות 64, 94.

ומענתה יש לומר דהוא הדין בענין הוידיי שיש בו ב' הגדרים הנ"ל, עצם המצוה ושלימות המצוה (שהרי הוידיי הוא הוא התשובה, כי ענין וגדר הוידיי הוא שמוציא תשובתו בפיו), דגוף החיוב הוא מה שנוגע לקבלה על לעתיד לקיים דיני התורה, פי' דזה שמודה ומתוודה שמה שעשה הוא חטא הוא כמו הקדמה וסניף לזה שמחליט עתה שלא לעשות עבירה, דכיון שמכיר עתה שהמעשה שעשה הוא דבר שאסור על פי התורה לכך גומר בלבו שלא לעשותו בעתיד. אבל אין העיקר כאן בעצם מה שמתחרט על החומרה הגדולה בזה שהוא עשה העבירה ההיא, רק עצם הידיעה וההכרה שמודה דמעשה ההוא הוא איסור תורה, ולזה אף האומר "חטאתי" בלבד ולא פירש שעשה מתוך מרידה וזדון, רק מזכיר עצם מעשה האיסור שעשה (ד"חטאתי" היינו אפי' בשגגה, כלומר שבאמירה זו רק מכריז על המעשה ההוא שהוא מעשה איסור, בלי

לגוף מצות התשובה, שמהותה הוא רק ההחלטה והקבלה על להבא לעזוב החטא, ולא החרטה והכפרה על העבר. פירוש, כי מהות וענין חיוב התשובה הוא השתנות האדם מכאן ולהבא, ולהכי תיקון וכפרת העבר אינו כלל מגופו של חיוב.

אבל מאידך, גם חרטה וכפרה על העבר עד שימחלו מן השמים ה"ה בכלל שלימות בקיום התשובה עצמה. פירוש דמלבד עצם גופו של חיוב (שהוא העזיבה מכאן ולהבא בלבד, כנ"ל) הרי ישנה גם פעולתה של התשובה על הגברא, ובנוגע לזה הנה בנוסף על העיקר הנ"ל (העזיבה מכאן ולהבא) ישנה גם פעולת תיקון העבר שעל ידי התשובה, אלא שפרט זה כאמור אינו העיקר כי אי"ז מעצם גדר החיוב ממש ולכך אינה מעכבת (עיי' מנ"ח מצוה שסד ועוד), ולכך אף באיסורי תורה שאינן מתכפרים לעולם כמוליד ממזר דלעיל, עצם חיוב תשובה שייך ביה כשמקבל על עצמו על להבא לא לעשות איסור, כי חיוב תשובה עצמו הוא רק החיוב על האדם לעשות מעשה תשובה אבל אי"ז מכלל החיוב שיתקיים גם המבוקש הטמון במעשה התשובה מצד תוכנו, שאכן יימחל לו מן השמים, אולם מאידך, סו"ס כיון שזהו המבוקש והתכלית הנמצא בתוכן המצוה שעושה - הרי מחילה וכפרה זו גורמים לידי שלימותה של גוף מצות התשובה, שמתקיים המבוקש שבה (ולכן מנו הפוסקים ביחד עם התשובה דרכים ומעשים שונים הגורמים מחילה וכפרה, ראה שערי תשובה לר"י, חובות הלבבות, אגרת התשובה לרבינו הזקן ועוד).

בקשת כפרה), כי אז יש כאן גם חרטה על העבר ע"מ שיתכפר לו וכו', ולענין זה צריך להתוודות ולהתעצב על אשמתו במה שהזיד ומרד וכו', כיון שמשלימות התשובה הוא שיהיה גם וידוי על העבר ולא רק קבלה לעתיד, ולכן צריך לפרט כל הלשונות דחטאתי עויתי פשעתי כו'.

לרמז באיזה אופן חמור עשאו הוא), שפיר יצא עצם החיוב של וידוי.

ומ"מ שלימות הוידוי לכתחילה הוא דוקא כשמזכיר "אנא השם חטאתי עויתי פשעתי כו' והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה" (ובסהמ"צ מ"ע עג נקט בנוסח וידוי השלם גם להוסיף